

Publication of the diary of Yakov Markovych (the General Treasurer) was an important result of his participation in the Archeographic Commission in Shevchenko Scientific Society.

Scientific discussion between Mykola Vasylenko and Mykhaylo Slabchenko on the pages of "Notes of Shevchenko Scientific Society" was of particular importance for the development of Ukrainian science in general, historical and legal research in particular. It was the first scientific discussion of Ukrainian scientists concerning the history of Ukrainian law on the pages of Ukrainian edition.

Mykola Vasylenko collaborated with the Shevchenko Scientific Society not only in scientific terms; he was actively interested in its activities, participated in the discussion on the development of the Shevchenko Scientific Society. Thus, together with other members of the Shevchenko Scientific Society – scientists who lived and worked in the Russian Empire, Vasylenko opposed the attempts to amend the Charter of the Shevchenko Scientific Society, which played an important role in the preservation and further development of the Shevchenko Scientific Society as a nationwide scientific center; which united all Ukrainian scientists regardless of their place of residence and made it possible to create a single Ukrainian science without regard to the existing state borders.

Key words: *Shevchenko Scientific Society, Mykola Vasylenko, "Notes of Shevchenko Scientific Society", Ukrainian legal science, history of Ukrainian law.*

УДК 340.14

Л. В. МІХНЕВИЧ,
кандидат юридичних наук

МИКОЛА ВАСИЛЕНКО І КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА*

Стаття присвячена малодослідженому періоду науково-педагогічної діяльності академіка Миколи Василенка в Київському інституті народного господарства (1920–1924). З'ясовано вклад академіка в реалізацію ідеї самостійної кафедри історії українського права у вищій школі. Визначені навчальні дисципліни, які викладав академік, його роль у становленні вузівських осередків наукових досліджень. Відзначено його талант наукового наставника. Наведені маловідомі факти про звільнення академіка з КИНГ.

Ключові слова: *Київський інститут народного господарства, юридична освіта, юридична наука, історія західноруського права, історія українського права.*

Михневич Л. В. Николай Василенко и Киевский институт народного хозяйства.

Статья посвящена малоизученному периоду научно-педагогической деятельности академика Николая Василенка в Киевском институте народного хозяйства (1920–1924). Выяснен вклад академика в реализацию идеи самостоятельной кафедры истории украинского права в высшей школе. Определены учебные дисциплины, которые преподавал академик, его роль в становлении вузовских центров научных исследований. Отмечен его талант научного наставника. Приведены малоизвестные факты об увольнении академика из КИНГ.

---

* В основу статті покладена доповідь автора на урочистих Загальних зборах Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України з нагоди 150-річчя від дня народження М. П. Василенка 19 лютого 2016 р.

Ключевые слова: Киевский институт народного хозяйства, юридическое образование, юридическая наука, история западнорусского права, история украинского права.

Mikhnevich L. V. Mykola Vasylenko and the Kyiv Institute of national economy

The article is devoted to the little-known period of scientific and pedagogical activities of academician Mykola Vasylenko at Kyiv Institute of national economy (1920–1924). It is the contribution of academician in the realization of the idea of an independent Ukrainian Law Department of history in high school. Defined educational disciplines taught by academician, his role in the formation of University Centers of scientific research. Noted his talent scientific mentor. These little-known facts about the dismissal of academician of the Kyiv Institute of national economy.

Key words: Kyiv Institute of national economy, legal education, legal science, history of Western Russian law, history of Ukrainian law.

Життя і діяльність академіка М. П. Василенка є гідним прикладом для наслідування. Микола Прокопович досить відома як в Україні, так і за її межами, постать. Він залишив помітний слід в історії української науки і, беззаперечно, вважається видатним вченим. Нині про нього можна віднайти інформацію в численних працях, спеціальних розвідках про життєвий і творчий шлях, перша з яких видана у 1991 р.¹ Статті про М. П. Василенка містять всі енциклопедичні та довідкові видання останніх років. Та особливої уваги заслуговує трьохтомне видання його творів², де у передмові до першого тому вміщено розвідку про етапи життя і творчості вченого³.

Але, не дивлячись на це, є віхи його творчої діяльності, які ще містять нерозвідані сторінки його біографії. Тому в цій публікації ми звертаємо увагу лише на короткий період науково-педагогічної діяльності Миколи Прокоповича в Київському інституті народного господарства (далі КІНГ) (1920–1924 рр.).

Насамперед зауважимо, що перше знайомство вченого з цим закладом (тоді це був Київський комерційний інститут) відбулося у 1910 р., коли Микола Прокопович долучився до роботи Товариства економістів, заснованого при інституті професором М. В. Довнар-Запольським. Товариство нараховувало 50 дійсних членів, серед яких були й знані київські юристи, зокрема О. О. Ейхельман, П. Л. Кованько, М. В. Самофалов. Його діяльність була досить плідною, варто хоча б сказати, що вже з 1910 р. видавали окремі збірки «Трудов Общества экономистов при Киевском коммерческом институте», а протоколи засідань товариства періодично друкувалися в «Известиях Киевского коммерческого института». М. П. Василенко вже у 1910 р. став членом-засновником та дійсним членом цього товариства⁴.

Щоправда, викладати в комерційному інституті М. П. Василенка запросили значно пізніше. Хоча ще в дореволюційний час Микола Прокопович вчителював, викладав на Вищих вечірніх жіночих курсах А. В. Жекуліної, всім відома й історія його приват-доцентства в університеті св. Володимира, втім його педагогічний талант по-справжньому став затребуваним вже після 1917 р. З одного боку провідні виші Києва тоді хотіли мати такого авторитетного вченого серед своїх викладачів, а з іншого – викладацька праця давала певні заро-

бітки. Тому, незважаючи на активну громадсько-політичну та наукову діяльність, М. П. Василенко плідно співпрацював з низкою київських вишів.

Зокрема, 18 грудня 1917 р. рада професорів Українського народного університету обрала його лектором. З 1918 р. він обіймав посаду екстраординарного професора по кафедрі західноруського права у Київському університеті. Працював у Археологічному інституті. 30 квітня 1918 р. він став професором по кафедрі західно-руського права приватного Київського юридичного інституту. Цікаво, що саме лекції з історії західно-руського права, прочитані М. П. Василенком «посиленою кількістю годин» навесні 1920 р. стали останніми, які викладалися в Київському юридичному інституті перед його ліквідацією⁵.

А вже влітку 1920 р. радянська влада провела широкомасштабну освітню реформу, в результаті якої більшість київських вишів припинили своє існування. Саме тоді був ліквідований університет, а діяльність юридичних факультетів та вишів поволі згорталася. Провідні професори втрачали роботу, а відтак і засоби для існування. Великою удачею тоді було влаштуватися на викладацьку посаду. Але М. П. Василенко був затребуваний. Рада професорів уцілілого Київського комерційного інституту 19 липня запропонувала йому читати лекції з українознавства (2 години) на економічному факультеті⁶.

Однак події тоді розвивалися досить стрімко. Вже у серпні комерційний інститут був реорганізований в Інститут соціально-економічних наук. І знову стало питання про формування викладацького складу (принаймні професори мали пройти формальне затвердження на посадах). Такими реорганізаціями радянська влада не лише руйнувала дореволюційну систему вищої освіти, але й проводила чистки, звільняючи з вишів небажаних викладачів.

Втім для М. П. Василенка цього разу все складалося більш-менш успішно. Йому не лише залишили курс українознавства, але й дозволили читати загальне вчення про право (курс мав 4 годинне тижневе навантаження)⁷. А 14 серпня 1920 р. Миколу Прокоповича було обрано професором кафедри загального вчення про право⁸.

Проте через місяць заклад знову був реорганізований у Київський інститут народного господарства. У його складі у листопаді, шляхом об'єднання юридичних кафедр комерційного інституту та юридичних факультетів ліквідованих вишів Києва (насамперед університету, юридичного інституту, вищих жіночих курсів) був заснований правовий факультет. І знову питання підбору викладацького складу стало актуальним. М. П. Василенку поталанило, він був затверджений на посаді професора кафедри історії західно-руського права. Принагідно зауважимо, що юридичний факультет КІНГ тоді зібрав кращі юридичні сили Києва. Тут працювали академік О. М. Гуляев та майбутній академік Л. М. Яснопольський, професори В. І. Синайський, М. І. Мітіліно, М. М. Паше-Озерський, О. М. Чельцов-Бебутов та ін.

Але повернемося до педагогічної діяльності Миколи Прокоповича в КІНГ. Це був досить короткий період у його житті, проте цікавий тим, що Микола Прокопович, хоч і не надовго, але реалізував свою ідею – запровадити вивчення історії українського права у виші. Звісно юридичний факультет КІНГ був

тоді найбільш підходящим для цього місцем. Хоча це була не перша спроба читати історію українського права у вищій школі. Так в університетах, українських зокрема, на жіночих курсах (Київ, Одеса) в Київському юридичному інституті курси історії західно-руського права запроваджувалися у післяреволюційний період. Однак, коли реалізувати цю ідею в КІНГ намагався М. П. Василенко, всі ці виші припинили свою діяльність, та й взагалі для радянської влади гострим було питання не лише сумнівної необхідності вивчення українського права, а й юриспруденції взагалі.

Між тим, як не парадоксально, але отримавши кафедру історії західно-руського права КІНГ, саму дисципліну М. П. Василенко спочатку не читав. Старі університетські плани юридичного факультету, які були взяті за основу в КІНГ передбачали вивчення «історії руського права», тобто, як говорив сам М. П. Василенко, історії права московської держави. Тому Микола Прокопович спробував змінити ситуацію. Очевидно, не без його участі, студентам-юристам у 1920/1921 н. р. запропонували вивчати дисципліну під назвою «Історія права Великої Росії, Західної Росії і України». Дисципліна читалася в обсязі 4 год. на тиждень, що, на думку М. П. Василенка, було недостатньо⁹. Тому наступним кроком було виділення окремого курсу історії західно-руського права. Відтак уже в 1921/1922 н. р. М. П. Василенко викладав дві дисципліни «Історію руського права» та «Історія західно-руського права» (із включенням історії українського права). Обсяг лекційних занять становив по 4 години в тиждень на кожний предмет¹⁰.

Це були маленькі успіхи великого українця. Щоправда заснувати самостійну кафедру історії українського права на юридичному факультеті КІНГ М. П. Василенку не вдалося. У 1922/1923 н. р. курс історії західно-руського права був скасований, а історію руського права скоротили з 4 до 2 години¹¹. Принагідно зауважимо, що конспекти його лекцій з історії західно-руського і українського права та програма курсу історії руського права, підготовлені для КІНГ, зберігаються в інституті рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського.

Кілька слів варто сказати про М. П. Василенка як доволі відповідального лектора. Звіти про присутність викладачів КІНГ на лекціях, які вдалося віднайти в архіві, свідчать, що Микола Прокопович попри свою завантаженість 100-відсотково відвідував свої заняття¹². Читав лекції Микола Прокопович спочатку російською мовою, адже більшість студентів не розуміли української. Але він був одним із чотирьох викладачів юридичного факультету, які на директивну вимогу українізації навчання у 1923 р. змінив мову викладання. До речі, останню свою лекцію в КІНГ 17 березня 1924 р. він прочитав українською мовою¹³.

І хоча М. П. Василенко вів цілком успішну педагогічну діяльність, наукова праця для нього залишалася сенсом життя. Там де він з'являвся, активізувалися наукові дослідження. Так, навесні 1920 р. він увійшов до наукової корпорації Київського юридичного інституту та був обраний товаришем голови науково-правової секції¹⁴. Зауважимо, що професор користувався авторитетом як серед студентів, так і серед своїх колег. Шануючи М. П. Василенка, в Київському юридичному інституті була заснована стипендія його імені. Це

рідкісний випадок, коли стипендії отримували ім'я вченого, ще за його життя. До речі, друга така стипендія носила ім'я В. І. Вернадського.

Влітку 1920 р. Микола Прокопович долучився до діяльності утвореного при КІНГ Товариства для вивчення народного господарства та права України, в одному із засідань якого (10 квітня 1921 р.) прочитав велику доповідь «Нариси розвитку українського права»¹⁵.

Маючи колосальний науково-педагогічний досвід, М. П. Василенко щедро ділився ним зі своїми учнями. У КІНГ при його кафедрі були утворені 2 посади професорських стипендіатів. Підготовку до професорських звань під його керівництвом проходили С. М. Іваницький-Василенко та П. К. Бонташ, які безперечно за підтримки М. П. Василенка, продовжили наукову діяльність як співробітники УАН. Хоча згодом обидва відійшли від наукової діяльності, нині це відомі постаті. С. М. Іваницький-Василенко знаний дослідник джерел магдебурзького права. Натомість П. К. Бонташ у повоєнні роки відновив наукову діяльність, вивчав історію правової і політичної думки, відомий як співавтор ґрунтовної праці про Томаса Мора¹⁶. Цікаво відмітити, що за підрахунками І. Б. Усенка з 124 співробітників Академії 10% були вихованцями юридичного факультету КІНГ та Київського юридичного інституту. Серед них були й кращі студенти академіка М. П. Василенка.

Зауважимо, що КІНГ був не єдиним київським вишем, де працював Микола Прокопович у 1920-х роках. Зокрема у Київському кооперативному інституті ім. М. І. Тугана-Барановського він читав лекції з економічної історії України (2 год.), а у Вищому інституті народної освіти (ВІНО) – лекції з історії Польщі (2 год.) та вів практичні заняття з курсу історія українського права (2 год.).

Припинилася викладацька діяльність М. П. Василенка в КІНГ вже у вересні 1923 р., коли академіка заарештували по справі Київського обласного центру дій (КОЦД). Після звільнення з в'язниці він ще на деякий час відновив читання лекцій в КІНГ. Далі був суд, вирок і звільнення з інституту.

До речі, в особовій справі професора КІНГ М. П. Василенка є два цікаві документи, які відтворюють процес його звільнення. Вражає те, що це відбулося «заднім числом». Так, 15 травня 1924 р. на ім'я ректора КІНГу деканом юридичного факультету Є. І. Кельманом була подана записка «Ввиду утвердження Верховним судом приговора по делу КОЦД, коим осужден проф. юрфака Н. П. Василенко, прошу Вашего распоряжения об исключении проф. Н. П. Василенко из числа преподавательского персонала юрид. ф-та». Вже 19 травня на цій записці була поставлена резолюція «В приказ. Исключить с момента утверждения приговора» та нижче червоним олівцем дописано «с 8/IV-24 г.»¹⁷. Тож 20 травня був виданий наказ Ч-31 по Ректорату КІНГ такого змісту: «Звільнити проф. Василенка Н. К., як засудженого по справі КОЦД, від провадження лекцій на правничому фак-ті з дня приговору, а саме 8-го квітня ц. р.» Ректор-Політком /С.Казан/ Проректор /Хелемський/¹⁸.

Насамкінець, зауважимо, що свою ідею щодо заснування кафедр історії українського права на юридичних факультетах М. П. Василенко і надалі намагався втілити в життя. У КІНГ у липні 1924 р., вже після його звільнення, був скасований курс історії руського права¹⁹. Студенти радянського юридичного

факультету мали вивчати лише одну історико-правову дисципліну – історію правових інститутів.

Микола Прокопович вважав цей крок хибним. Тож, завдяки його наполегливості, очолювана ним Комісія для виучування історії західноруського і українського права УАН підготувала доповідну записку про необхідність систематичного вивчення історії українського права у вищих навчальних закладах. Лейтмотив записки – це необхідність вивчення історії українського права як предмету вищої юридичної освіти, що може зламати ідеологічну спадщину царату, тобто усталену думку, «що український народ з його культурними (етнографічними, побутовими, правничими) надбаннями є відбитком російського народу». І хоча історія українського права, – зазначалося в записці, – наука ще молода, проте вже має як солідні праці та підготовлених наукових працівників (насамперед мова йшла про співробітників Комісії), так і, хоча коротку і сумну, але власну історію. Комісія пропонувала, за потреби, скласти програму для вивчення цієї науки на правничих факультетах УРСР²⁰.

Про серйозність намірів авторів цього клопотання говорить те, що воно було схвалено Спільним зібранням УАН 23 лютого 1925 р.²¹. Як реалізували цю ідею на юридичних факультетах Харківського та Одеського інститутів народного господарства нам невідомо. Проте вдалося встановити, що у квітні 1925 р. в засіданні предметної комісії приватного права юридичного факультету КІНГ, записка була обговорена. Але, на жаль, рішення було досить обережним. Було визнано можливим запровадження курсу історії українського права як факультативного, а не основного, мотивуючи це рішення тим, що інститут має на меті передусім підготовку юристів-практиків: *«имея ввиду, что юрикл ставит своей целью подготовку практических работников юстиции, считает возможным введение предмета истории украинского права лишь в качестве факультативного»*²².

Чи були реалізовані на практиці ці плани встановити важко. Втім, це була не єдина спроба запровадити вивчення історії українського права на юридичному факультеті КІНГ. У жовтні 1928 р. з подібною ініціативою виступив академік О. О. Малиновський. Він направив лист до декана юридичного факультету²³ та присвятив цьому питання окрему статтю в журналі «Червоне право». Так чи інакше, але в навчальному плані юридичного факультету КІНГ на 1929/1930 н.р. з'явилася дисципліна історія українського права, яку мали вивчати студенти 2 курсу (на лекції відводилося 2 години занять два семестри та 1 година – для практичних занять у другому семестрі)²⁴. Щоправда план не був втілений у життя. Вже восени 1930 р. юридичний факультет КІНГ був ліквідований і реалізувати задум вже не було де.

1. Вороненко В. В., Кістерська Л. Д., Матвєєва Л. В., Усенко І. Б. Микола Прокопович Василенко. – К.: Наук. думка, 1991 – 272 с. 2. Василенко М. П. Вибрані твори : в 3 т. / Василенко М. П.; [упоряд. : І. Б. Усенко (кер. колективу), Т. І. Бондарук, А. Ю. Іванова, Є. І. Ромінський]; відп. ред. Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко. – К.: Юрид. думка; Академперіодика. – Том 1. Історичні праці, 2006. – 608 с. (8 с. іл.); Том 2. Юридичні праці, 2006. – 506 с.; Том 3. Спогади. Щоденники. Листування, 2008. – 720 с.

3. Усенко І. Б. Етапи життя і творчості М. П. Василенка // Василенко М. П. Вибрані твори у трьох томах: Том 1... – С. 5–25. 4. Список членов учредителей и действительных членов «Общества экономистов» при Киевском Коммерческом Институте // Известия Киевского коммерческого института. – 1910. – Кн. V. – С. 20. 5. Протокол заседания совета от 14 мая 1920 г. // Державний архів м. Києва (далі – ДАК). – Ф. 243, оп. 1, спр. 1, арк. 30. 6. Экономический факультет Киевского коммерческого института. Извещение о разрешении прочесть курс лекций украиноведения. 19 июля 1920 г. // ІР НБУВ. – Ф. 40, спр. 1211. 7. Экономический факультет института социально-экономических наук. Извещение о разрешении читать лекции. 9 августа 1920 г. // ІР НБУВ. – Ф. 40, спр. 1210, арк. 1. 8. Голова Ради економічного факультету Інституту соціально-економічних вчень – Василенку М. П. Повідомлення про обрання його професором Інституту. 17 серпня 1920 р. // ІР НБУВ. – Ф. 40, спр. 1160, арк. 1. 9. ДАК. – Ф. 871, оп. 1, спр. 518, арк. 2. 10. Програма соціально-правового факультета // ДАК. – Ф. 871. – Оп. 1. – Спр. 518. арк. 52. 11. Учебный план на 1922/1923 год // ДАК. – Ф. 871, оп. 1, спр. 521. арк. 55. 12. ДАК. – Ф. 871, оп. 1, спр. 5313, арк. 14. 13. Вороненко В. В. та ін. Зазнач. праця – С. 187. 14. Протокол заседания совета от 14 мая 1920 г. // ДАК. – Ф. 243, оп. 1, спр. 1, арк. 30. 15. Товариство для виучування народного господарства та права України при Київському інституті народного господарства // ДАК. – Ф. 871, оп. 1, спр. 10, арк. 10. 16. Бонташ П. К., Прозорова Н. С. Томас Мор. – М.: Юрид. лит., 1983. – 112 с. 17. ДАК. – Ф. 871, оп. 2, спр. 52, арк. 6. 18. Там само. – Арк. 7. 19. ДАК. – Ф. 871, оп. 1, спр. 552, арк. 20. 20. Про вивчення історії Українського права. 20-ті роки ХХ ст. // ІР НБУВ. – Ф. 40, спр. 493, арк. 4. 21. ІР НБУВ. – Ф. 1, Спр. 26323, арк. 3, 17–18, 21. 22. Протокол 12 заседания Предметной комиссии частного права юридического факультета КИНХа от 14 апреля 1925 г. // ДАК. – Ф. 871, оп. 1, спр. 550, арк. 12. 23. Малиновський О. О. До декана юридичного факультету КІНГ. Думки про вивчення історії українського права // ІР НБУВ. – Ф. 40, спр. 676, арк. 1–2. 24. Міхневич Л. В. Розвиток юридичної науки і освіти в Київському комерційному інституті – Київському інституті народного господарства (1906–1930 рр.). – К.: КНЕУ, 2011. – С. 279

Mikhnevich L. V. Mykola Vasylenko and the Kyiv Institute of national economy

It was found that the first acquaintance of the scientist with the Kyiv commercial Institute (Kyiv Institute of national economy his successor) it happened in 1910. Then Mykola Prokopovich became a founding member and a fellow of the Society of economists, which was in force at the Institute. His teaching activities in the school started a little later. However, even before the revolution Mykola Prokopovich teacher, and taught in women's courses, was Privat-docent at the University of St. Vladimir. After 1917, Mykola Vasylenko fruitfully collaborated with a number of higher educational establishments of Kyiv (Ukrainian national University, Kyiv University, Archaeological Institute, Kyiv Institute of law).

Found that giving lectures at the Kyiv commercial Institute N. P. Vasylenko began July 19, 1920. First course of Ukrainian studies, then General doctrine of law, and was subsequently appointed Professor of the history of Western Russian law

It was found that in Kyiv Institute of national economy Mykola Prokopovich, though not for long, but sold his idea to introduce the study of the history of Ukrainian law at the higher school. Law students in 1920/21, was proposed to study the discipline called «History of law of great Russia, Western Russia and Ukraine». And in the next year Mykola Vasylenko taught the two disciplines «History of Russian law» and «the History of Western Russian law» (with the inclusion of the history of Ukrainian law). The amount of lectures was 4 hours a week on each subject. However, to establish an independent Department of history of Ukrainian law at the law faculty of Kyiv Institute of national economy Mykola Vasylenko failed. In 1922/1923 this year, the course of the history of Western Russian law was repealed.

It is revealed that the notes of his lectures on the history of Western-Russian and Ukrainian law and the course of history of Russian law prepared for the Kyiv Institute of national economy, has survived to this day. The role of academician in the establishment of University centers of research. Despite very successful pedagogical activity, research work for Mykola Vasylenko was the meaning of life. In Kyiv Institute of national economy he was introduced to the Company's activities for the learning of national economy and law of Ukraine. On 10 April 1921 in his meeting, I read a great report on «Essays on development of Ukrainian law». Mykola Vasylenko shared their experience with young scientists, guided the work of the professorial fellows S. M. Ivanitsky-Vasylenko and P. K. Bontasa.

The article presents interesting facts about the dismissal of academician from the Kyiv Institute of national economy, which occurred with the violation of legal norms, «retroactively» as an accused in the case of Kyiv regional center of the action.

Separately lit academician attempts to realize his idea of the establishment of the Department of history of Ukrainian law at the law faculties after his dismissal from the Kyiv Institute of national economy. He headed the Commission for learning the history of the West Russian and Ukrainian law Ukrainian Academy of Sciences has prepared a memo about the need for systematic research of history of Ukrainian law in higher educational institutions. The subject must break the ideological legacy of tsarism, that is the conventional wisdom, «that the Ukrainian nation with its cultural (ethnographic, every day, legal) achievements is a reflection of the Russian people».

The note was approved by the General meeting Ukrainian Academy of Sciences on 23 February 1925 and in April 1925 was considered in the meeting of the Commission subject to the private law of the Kyiv Institute of national economy. But, unfortunately, it was deemed possible the introduction of a course of history of Ukrainian law as optional, not core. It is established that the attempt to resume the study of the history of Ukrainian law at the law faculty of Kyiv Institute of national economy repeated in October 1928, the academician O. O. Malinowsky. This discipline was even introduced into the curriculum for year 1929/30 But the plan was not implemented. In the autumn of 1930 the law faculty of Kyiv Institute of national economy was abolished.

Key words: *Kyiv Institute of national economy, legal education, legal science, history of Western Russian law, history of Ukrainian law.*

УДК 340.153; 340.130.5; 321(091)(4/9); 34(091)(4/9)

Є. В. РОМІНСЬКИЙ,
науковий співробітник

«РЯД», «УСТАВ», «ЗАКОН» І «ЗВИЧАЙ»: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ДЖЕРЕЛАМИ (ФОРМАМИ) ПРАВА В ДАВНІЙ РУСІ КНЯЖОЇ ДОБИ

В основу роботи покладений аналіз давньоруської юридичної термінології доби Київської Русі (XI–XIV ст.). Досліджений взаємозв'язок між різними видами джерел права. Значна увага приділена співвідношенню світських та церковних джерел права, їх взаємодії та взаємпроникненню.

Ключові слова: *історія держави і права, середньовічне право, світське право, церковне право, джерела права, закон, правовий звичай, нормативно-правовий договір.*